Віталій Буратинський, Андрій Батиров
Чортків

ДО ПИТАННЯ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Перехід до ринкової економіки потребує від підприємств підвищеної ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції і послуг на основі ефективних форм господарювання і управління підприємством, активізації підприємництва, ініціативи, боротьби із безгосподарністю і т.д.

Сьогодні, коли розвиток економіки відбувається при комплексному впровадженні найвищої техніки, найпрогресивніших технологій і предметів праці, переході до автоматизованих систем управління виробництвом і технологічними процесами, передусім необхідно аналізувати досягнутий рівень економічної ефективності суспільного виробництва. Проблема піднесення ефективності економіки багатогранна і визначається такими складовими як зростання продуктивності праці, зниження матеріаломісткості, підвищення фондовіддачі, прискорення оборотності оборотних засобів тощо.

Важлива роль у вирішенні цих проблем належить аналізу господарської діяльності підприємства. З його допомогою визначається стратегія і тактика розвитку підприємства, визначаються плани і управлінські рішення, здійснюється контроль за їх виконанням, виявляються резерви підвищення виробництва, оцінюються результати діяльності підприємства, його підрозділів і працівників.

Досліджуючи процеси виробництва та обігу, з допомогою аналізу виявляють не тільки їх відхилення та фактори, що їх зумовили, а й невикористані можливості. Все це допомагає керувати складними господарськими процесами, приймати найдоцільніші управлінські рішення. Таким чином, економічний аналіз разом з бухгалтерським обліком забезпечує комплексне вивчення виробничо-господарської діяльності колективів підприємств і об'єднань з метою об'єктивної оцінки досягнутого прогнозування результатів, пошуку й реалізації резервів виробництва.

За умов ринкової економіки нормальне функціонування підприємства, ефективність його роботи значною мірою залежить від їх фінансового стану. Під фінансовим станом розуміють здатність підприємства фінансувати свою діяльність. Він характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами необхідними для нормального функціонування підприємства, цілеспрямованістю їх розміщення і ефективністю використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими юридичними і фізичними особами, платіжеспроможністю і фінансовою стійкістю. При цьому для підтримки фінансового стану Г.В.Савіцька пропонує вирішувати наступні задачі:

1) на основі вивчення взаємозв'язків між різними показниками діяльності підприємства дати оцінку виконання плану по поступленню фінансових ресурсів і їх використанню на покращення фінансового стану підприємства;

2) прогнозування можливих фінансових результатів, економічної рентабельності, розробка моделей фінансового стану при різних варіантах використання ресурсів;

3) розробка заходів, спрямованих на більш ефективне використання фінансових ресурсів і покращення фінансового стану підприємства.

Для оцінки стійкості фінансового стану підприємства використовується ціла система показників, які характеризують зміну: 1) майна підприємства в цілому і в розрізі його груп; 2) темпів зростання мобільних оборотних засобів та позаоборотних активів; 3) джерел коштів формування майна підприємства, у тому числі власних оборотних засобів; 4) стану запасів та витрат; 5) стану розрахунків і платоспроможності підприємства; 6) ефективності використання оборотних засобів та виявлення напрямів зміцнення фінансової стійкості підприємства.

Аналіз фінансового стану спирається головним чином на відносні показники, та як абсолютні показники балансу практично неможливо привести у співставний вигляд в умовах постійної інфляції в країні. Відносні показники аналізуємого підприємства можна порівняти з:

- загальноприйнятими "нормами" для оцінки степеня ризику і прогнозування можливості банкрутства ;
- аналогічними даними інших підприємств. Це дає можливість виявити сильні і слабкі сторони підприємства і його можливості;
- аналогічними даними за попередні роки для вивчення тенденцій покращення фінансового стану.

Для аналізу фінансового стану використовують наступні джерела :річна бухгалтерська звітність №1 - "Баланс підприємства", форма №2 – "Звіт про фінансові результати та їх використання", форма №5 - "Звіт про стан підприємства", форма №10 - "Звіт про наявність та рух коштів підприємства". Крім цього використовують фінансовий план підприємства, дані бухгалтерського, аналітичного і синтетичного обліку, розрахунки окремих показників, що проводяться за чинними інструкціями Міністерства фінансів та спеціалізованих банків.

Первинну аналітичну інформацію про фінансовий стан підприємства дає бухгалтерський баланс (форма №1), в якому відображається майно підприємства, склад цього майна, його розміщення, а також джерела, на основі яких утворилось це майно. Бухгалтерський баланс складається з двох частин: активу і пасиву. Залишки в цих таблицях вказують на дві дати (початок і кінець року), що забезпечує аналітичність балансу. В активі відображається склад, розміщення і використання господарських засобів. У пасиві відображаються джерела утворення цих господарських засобів.

Дані, які відображаються в пасиві балансу, дозволяють визначити, які зміни відбулися в структурі власного і позичкового капіталу, скільки залучено в обіг підприємства довгострокових і короткострокових позик, тобто пасив показує звідки взялися кошти і кому зобов'язане за них підприємство. Фінансовий стан підприємства багато в чому залежить від того, які засоби воно має в своєму розпорядженні і куди вони вкладені. Тому за степенем приналежності використовуваний капітал розподіляється на власний і позичковий. По часу використання виділяють довгостроковий і короткостроковий капітал. В свою чергу актив балансу містить дані про розміщення капіталу, який є у розпорядженні підприємства, тобто інформацію про вкладення його в конкретне майно і матеріальні цінності, про витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції і про залишки вільних грошових коштів.

Розміщення активів і пасивів має велике значення для фінансової діяльності підприємства і підвищення її ефективності. Від того, які асигнування вкладені в основні і оборотні засоби, скільки їх знаходиться в сфері виробництва і в сфері обігу, у грошовій і матеріальній формі, наскільки оптимальне їх співвідношення, багато в чому залежать результати фінансової діяльності і, відповідно фінансового стану підприємства. Тому в процесі аналізу активів і пасивів в першу чергу слід вивчити зміни в їх складі і структурі і дати їм оцінку.

Проте аналіз фінансового стану підприємства за умов переходу до ринкової економіки розпочинають з аналізу майна, наявного в його розпорядженні, ним контрольованого, з виділенням у складі майна оборотних (мобілізованих) і позаоборотних (іммобілізованих) засобів, вивченням причин зміни їх складу і структури. Аналіз виконують за даними балансу підприємства, який дещо перетворюють для полегшення аналітичної роботи. Для аналізу майна на основі аналітичного балансу складають аналітичну таблицю в якій вказують про все майно. Наявне на підприємстві, а також вказується частка основних і оборотних засобів у цьому майні. При складанні такої таблиці слід виходити з того, що зага4ьна вартість майна дорівнює підсумку аналітичного балансу.

Показники фінансового стану значною мірою залежать від виробничої діяльності, яка характеризується виробничим потенціалом підприємства. Надходження, придбання та створення майна підприємства здійснюється за рахунок капіталу, який поділяється на власний і запозичений (позичковий). У процесі аналізу цих видів капіталу вивчають їх склад і структуру, причини зміни за звітній період і можливі шляхи ефективного їх використання. При аналізі необхідно встановити наявність власного оборотного капіталу і дати оцінку його впливу на формування матеріальних активів підприємства. Власний оборотний капітал має цільовий характер використання і призначений для формування оборотних засобів, тобто покриття виробничих запасів і витрат.

При аналізі фінансового стану підприємства пропонується здійснювати аналіз ефективності і інтенсивності використання капіталу. Ефективність використання капіталу характеризується його віддачею (рентабельністю) як відношення суми прибутку до середньорічної суми основного і оборотного капіталу. Для характеристики інтенсивності використання капіталу розраховується коефіцієнт

його оборотності. Даний показник розраховується за формулою:

$$Коб = \frac{Виручка\ від\ реалізації}{Середньорічна\ вартість\ капіталу}$$

В свою чергу доходність інвестованого капіталу (Ер) рівна добутку рентабельності продаж (R) і коефіцієнта оборотності (Коб): Ер = R*$К_{об}$

Оскільки оборотність капіталу тісно пов'язана з його віддачею і є одним з головних показників, який характеризує інтенсивність використання засобів підприємства, в процесі аналізу необхідно вивчати показники оборотності капіталу і встановлювати, на яких стадіях кругообігу відбулося гальмування чи прискорення руху засобів. Швидкість оборотності капіталу характеризується наступними показниками:

- коефіцієнтом оборотності;
- тривалістю одного обороту;

$$Тоб = \frac{Д}{Коб}$$

де Д – кількість календарних днів в аналітичному періоді.

Тривалість обороту капіталу багато в чому залежить від співвідношення основного і оборотного капіталу. Чим більша частка основного капіталу в загальній його сумі, тим повільніше він буде обертатися, і навпаки, при збільшені питомої ваги оборотних активів збільшується швидкість оборотного капіталу. Залежність тривалості обороту капіталу можна виразити наступним чином:

$$Тоб = \frac{Тобк}{ПВк},$$

де Тоб– середня тривалість обороту загальної суми капіталу;

Тобк – тривалість обороту оборотного капіталу;

ПВк– питома вага оборотного капіталу в загальній сумі капіталу [2, с.458].

Економічний ефект в результаті прискорення оборотності капіталу виражається відносному вивільненні капіталу із обороту, а також у збільшенні суми отриманого прибутку.

Г.В.Савіцька при аналізі фінансового стану підприємства пропонує звернути увагу на ефективність використання власного і позичкового капіталу. Для цього розраховують наступні показники доходності :загальна рентабельність інвестованого капіталу:

- ставка доходності позичкового капіталу;
- ставка доходності (рентабельності) власного капіталу;
- ставка доходності (рентабельності) інвестованого капіталу.

Загальна рентабельність інвестованого капіталу розраховується шляхом відношення загальної суми прибутку, тобто суми доходів власника і кредиторів до суми інвестованого ними капіталу:

а) до сплати податків: $$ЕР = \frac{ВП}{ВК + ЗК}$$

де ЕР– ставка доходності на інвестований капітал до сплати податків;

ВП – валовий прибуток до виплати податків і відсотків по позиці;

ВК, ЗК – відповідно власний і залучений капітал.

б) після сплати податків: $$ЕР = \frac{ЧП + ФВ}{ВК + ЗК}$$

де ЧП – чистий прибуток після виплати податків і відсотків;

ФВ – фінансові витрати по обслуговуванню кредиторської заборгованості.

Ставка рентабельності позичкового капіталу розраховується відношенням маси прибутку, яку виплачують власники кредиторам до суми інвестованого ними капіталу:

$$РПК = \frac{Сума\ виплачених\ відсотків\ за\ кредитами}{Середньорічна\ сума\ боргових\ зобов'язань}$$

Знаменник даного показника включає в себе не тільки фінансові борги (кредити і позики) але й всі інші позики (постачальникам і іншим кредиторам).

Рентабельність власного капіталу розраховують як відношення суми чистого прибутку отриманого за звітній період до середньорічної вартості власного капіталу:

РВК =ЧП / ВК

Різниця між рентабельністю власного капіталу і рентабельністю позичкового капіталу після сплати податків утворюється за рахунок ефекту фінансового важеля, який показує на скільки відсотків збільшується рентабельність за рахунок залучення позичкових засобів в обіг підприємства.

Для отримання повноцінного уявлення про фінансовий стан підприємства здійснюють аналіз фінансової стійкості підприємства. Для оцінки фінансової стійкості використовують цілий ряд показників основним з яких є коефіцієнт співвідношення позичкового і власного капіталу. Цей показник визначається

шляхом ділення всієї суми зобов'язань щодо залученого в оборот позичкового капіталу на суму власного капіталу. Він показує скільки позичкового капіталу залучається підприємством на один карбованець вкладеного в активи власного капіталу. Для оцінки ефективності використання власного оборотного капіталу застосовують коефіцієнт маневрування власного капіталу, який визначають як відношення власного оборотного капіталу до всієї суми джерел власного капіталу. Для оцінки інтенсивності вивільнення позаоборотних активів використовують коефіцієнт нагромадження амортизації, який отримають шляхом ділення нагромадженої амортизації на початкову вартість основних засобів і нематеріальних активів.

Крім вищенаведених, для аналізу фінансової стійкості розраховують коефіцієнт реальної вартості основних засобів у вартості всього майна підприємства (вартість основних засобів - знос/вартість майна), а також коефіцієнт вартості виробничого призначення (чиста вартість засобів, які характеризують виробничий потенціал підприємства/вартість майна підприємства).

Для аналізу ефективності використання оборотних засобів С.І. Шкарабан [1, с.175] пропонує використовувати наступні показники:

- оборотність оборотних засобів, днів: $Одн = \frac{СЗ * Д}{Р}$,

де СЗ – середні залишки оборотних засобів;
Д – кількість календарних днів у періоді;
Р – виручка від реалізації за відповідний період;

- коефіцієнт оборотності оборотних засобів: $Коб = \frac{Р}{СЗ}$

- коефіцієнт закріплення оборотних засобів: $Кз = \frac{СЗ}{Р}$

А.Д.Шеремет, В.В. Ковальов при аналізі фінансового стану виділяють чотири типи фінансової стійкості:

1. Абсолютна стійкість фінансового стану, якщо запаси і затрати (З) менші суми власного оборотного капіталу (ВОК) і кредитів банку на товарно-матеріальні цінності:

$$З < ВОК + КР_{тмц},$$

а коефіцієнт забезпеченості запасів і затрат джерелами засобів (Кзз) більше одиниці

$$К_{зз} = ВОК + КР_{тмц} / З > 1$$

2. Нормальна стійкість, при якій гарантується платіжеспроможність підприємства, якщо

$$З = ВОК + КР_{тмц}$$

$$К_{зз} = ВОК + КР_{тмц} / З = 1$$

3. Нестійкий фінансовий стан, при якому порушується платіжний баланс, проте зберігається можливість встановити рівноваги платіжних засобів і платіжних зобов'язань за рахунок залучення в обіг тимчасово вільних засобів (ТвЗ) підприємства, кредитів банку на тимчасове поповнення оборотних коштів, перевищення нормальної кредиторської заборгованості над дебіторською

$$З = ВОК + КР_{тмц} + Т_вЗ$$

$$К_{зз} = ВОК + КР_{тмц} + Т_вЗ / З = 1$$

При цьому нестійкість рахується допустимою, якщо дотримуються наступні умови:

- виробничі запаси плюс готова продукція рівні або перевищують суму короткострокових кредитів і позичкових засобів, які беруть участь у формуванні запасів;
- незавершене виробництво плюс витрати майбутніх періодів рівні або менші суми власного оборотного капіталу;

1. Кризовий фінансовий стан, при якому підприємство знаходиться на межі банкрутства

$$З > ВОК + КР_{тмц} + Т_вЗ$$

$$Кзз = ВОК + КР_{тмц} + Т_вЗ < 1$$

При цьому кризовому стані стійкість фінансового становища може бути встановлена шляхом:

- прискорення оборотності капіталу в поточних активах, в результаті чого відбувається відносне його скорочення на гривню товарообігу;
- обгрунтованого зменшення запасів і затрат;
- поповнення власного оборотного капіталу за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел.

Одним із показників, який характеризує фінансовий стан підприємства, є платоспроможності (ліквідності). Разом із цим показником розглядається показник кредитоспроможності. Аналіз плато- і кредитоспроможності необхідний не тільки для самого підприємства, а для зовнішніх інвесторів. Така інформація необхідна для отримання кредитів, а також для того, щоб вступити підприємствам в економічні відносини.

Для оцінки платоспроможності (ліквідності) вчені пропонують розраховувати наступні показники:

- абсолютний коефіцієнт ліквідності, який дорівнює відношенню суми грошових засобів і короткострокових цінних паперів до суми короткострокових платіжних засобів;

- проміжний коефіцієнт ліквідності. Даний показник отримують шляхом ділення сум грошових засобів, короткострокових цінних паперів і засобів в розрахунках та суми короткострокових платіжних зобов'язань;

- загальний коефіцієнт ліквідності ми отримуємо як частку від ділення суми всіх оборотних засобів за мінусом витрат майбутніх періодів у тому числі і матеріальних та ми короткострокових платіжних зобов'язань.

Дані показники ліквідності є відносними і на протязі певного часу не змінюються. Тому для більш повної оцінки платоспроможності Г.В. Савіцька пропонує застосовувати наступну факторну модель:

$$Клік = \frac{Поточні\ активи}{Балансовий\ прибуток} * \frac{Балансовий\ прибуток}{Короткострокові\ позики}$$

Перший показник характеризує вартість поточних активів, які припадають на гривню прибутку, а другий показник відображає здатність підприємства погашати свою заборгованість за рахунок своєї діяльності.

Крім вищенаведеного показника ліквідності пропонується також коефіцієнт само фінансування, який розраховується як відношення суми прибутку і амортизації до суми внутрішніх і зовнішніх джерел фінансових доходів. Даний коефіцієнт показує ступінь, з якою підприємство має здатність фінансувати свою діяльність власними силами по відношенню до створеного багатства.

Платоспроможність підприємства дуже тісно пов'язана з його кредитоспроможністю, тобто із здатністю отримання кредиту і своєчасного його повернення. Аналіз кредитоспроможності підприємства здійснюється у два етапи. На першому етапі банк вивчає інформацію про клієнта, в яку входить вчасність оплати рахунків кредиторів і інших інвесторів, тенденції розвитку підприємства, склад і розмір заборгованості. На другому етапі здійснюється оцінка фінансового стану кредитора і його стійкість. Тут враховується не тільки платоспроможність але й ряд інших показників серед яких рівень рентабельності, коефіцієнт оборотності оборотного капіталу, питома вага заборгованості по кредитам та ін. Крім того при аналізі кредитоспроможності господарюючих суб'єктів і степені ризику кредиторів може використовуватись багатовимірний порівняльний аналіз різних підприємств на основі цілого ряду показників.

Ми пропонуємо проводити аналіз фінансового стану підприємства за такою послідовністю:

1) аналіз фінансового стану здійснювати на основі майна підприємства та наявності оборотних активів;

2) здійснювати аналіз фінансової стійкості підприємства, а також його платоспроможності і кредитоспроможності;

3) аналізувати фінансовий стан підприємства слід на основі розрахунку різного роду показників, які включають в себе показники рентабельності, ліквідності, а також показники ефективності та інтенсивності використання власного і позичкового капіталу.

Отже із вищенаведеного матеріалу можна зробити висновок, що аналіз фінансового стану має важливе значення як для самого підприємства так і для майбутніх інвесторів.

1. Економічний аналіз діяльності промислових підприємств та об'єднань: Навч. посібник / За ред. Роф. С.І.Шкарабана. – К.: НМК ВО, 1992, 236с.
2. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : 2-е изд. перераб. и доп. – Мн.:Ип "Экоперспектива", 1998.-498 с.
3. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика финансового анализа предприятия. – М. Инфра –М,1996.